

УДК 343.14(73)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.37>

ДОПУСТИМІСТЬ ПОКАЗАНЬ З ЧУЖИХ СЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ США: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Микитюк О.С.,

*аспірант кафедри кримінального процесу**Національного юридичного університету**імені Ярослава Мудрого*

Микитюк О.С. Допустимість показань з чужих слів у кримінальному процесі США: історичний аспект та сучасні виклики.

Доктрина показань із чужих слів (hearsay evidence) вже впродовж століть є невід'ємною частиною кримінального процесу в країнах англосаксонського права, зокрема у Сполучених Штатах Америки. Закріплення чітких критеріїв допустимості показань із чужих слів та визначення винятків із загального правила у Федеральних правилах доказування стала важливим етапом у розвитку, систематизації та уніфікації цього правового інституту. Втім, її практичне застосування не позбавлене труднощів. Суперечки між науковцями та практиками щодо її гносеологічного значення та потенційного порушення прав і законних інтересів осіб не вщухають, відображаючи складність і багатогранність функціонування цього інституту. У Кримінальному процесуальному кодексі України стаття 97 «Показання з чужих слів» з'явилася лише у 2012 році, відтак, доктрина кримінального процесуального права ще не сформувала сталу концепцію їх застосування у кримінальному провадженні, а практика правозастосування перебуває на етапі становлення. Тому аналіз ефективних механізмів збирання, використання та особливостей оцінки цього виду доказів у різних правових системах становить значну практичну цінність, адже сприяє запозиченню позитивного досвіду та вдосконаленню вітчизняної правозастосовної практики. У статті висвітлено ключові етапи еволюції доктринальних уявлень про показання із чужих слів у кримінальному процесі США: від раннього англо-американського права до сучасних вимог законодавства та судової практики. В історичному контексті досліджено фундаментальні принципи та правила їх застосування. Окреслено актуальні виклики й проблеми правозастосовної практики у Сполучених Штатах Америки, зокрема: нечіткість визначення поняття, відсутність єдності судової практики, а також розгляд значної частини кримінальних справ на досудовому етапі, що може призводити до необґрунтованих рішень через недостатню оцінку доказів. Зазначено, що положення про показання із чужих слів перебувають у процесі постійного вдосконалення з метою усунення прогалин і суперечностей у судовій практиці, а також адаптації до соціальних і технологічних змін сучасного суспільства.

Ключові слова: кримінальне провадження, доказове право, докази у кримінальному провадженні, допустимість доказів, показання з чужих слів, допит у кримінальному провадженні.

Mykytyuk O.S. Admissibility of hearsay evidence in the US criminal process: historical aspect and modern challenges.

The doctrine of hearsay evidence has been an integral part of the criminal process in the countries of Anglo-Saxon law for centuries, in particular in the United States of America. The establishment of clear criteria for the admissibility of hearsay evidence and the definition of exceptions to the general rule in the Federal Rules of Evidence became an important stage in the development, systematization, and unification of this legal institution. However, its practical application is not without difficulties. Disputes between scholars and practitioners regarding its epistemological significance and potential violation of the rights and legitimate interests of individuals do not subside, reflecting the complexity and multifaceted functioning of this institution. Article 97 "Hearsay Evidence" was introduced into the Criminal Procedure Code of Ukraine only in 2012. As a result, the doctrine of criminal procedure law has not yet developed a consistent concept for its application in criminal proceedings, and the practice of its enforcement is still in the formative stage. Accordingly, the analysis of effective mechanisms for the collection, use, and evaluation of this type of evidence in different legal systems is of considerable practical value, as it facilitates the adoption of best practices and the improvement of domestic law enforcement practice. The article highlights the key stages in the evolution of doctrinal concepts of hearsay in the US criminal process, tracing its development from early Anglo-American law to modern

legislative and judicial requirements. Within this historical context, the fundamental principles and rules governing its application are examined. The study outlines key challenges and issues in contemporary law enforcement practice in the United States, particularly the ambiguity surrounding the definition of the relevant concept, the lack of consistency in judicial practice, and the resolution of a significant proportion of criminal cases at the pre-trial stage, which may lead to unjustified decisions due to the inadequate evaluation of evidence. It is emphasized that the rules governing hearsay evidence are undergoing continuous refinement to address existing gaps and inconsistencies within judicial practice. This process also aims to ensure their adaptation to the ongoing social and technological transformations shaping modern society.

Key words: criminal proceedings, evidence law, evidence in criminal proceedings, admissibility of evidence, hearsay evidence, interrogation in criminal proceedings.

Постановка проблеми. У редакції Кримінального процесуального кодексу України 1960 року показання, отримані з чужих слів, категорично не допускалися як докази у кримінальному провадженні. З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (надалі – КПК України) у кримінальному процесі виникли інститути, які не були притаманні країнам романо-германської правової системи, натомість широко застосовуються у системі загального права. Як відомо, у КПК України 2012 була закріплена стаття 97 «Показання з чужих слів». Її поява детермінувала спірні підходи до усвідомлення суті цього нового для вітчизняного правозастосування інституту. На відміну від України, в США історія застосування цього інституту нараховує сотні років. Дослідник доказового права Дж. Вігмор вказував на особливе значення доктрини показань із чужих слів, зазначаючи, що вона є «найхарактернішим правилом англо-американського доказового права, яке після суду присяжних можна вважати найбільшим внеском цієї надзвичайно практичної правової системи в світову доктрину кримінального процесуального права» [46, с. 458]. Отже, вивчення багаторічного американського досвіду дозволить зрозуміти підходи до допустимості показань із чужих слів та, можливо, запозичити окремі елементи, що може сприяти усвідомленню сутності, удосконаленню вітчизняної правозастосовної практики та посиленню дотримання права на справедливий суд у кримінальному процесі України.

Допустимість показань із чужих слів в США регулюється правилами 801–807 «Федеральних правил доказування» («Federal Rules of Evidence») (при чому, більшість штатів прийняли аналогічні або дуже подібні правила на рівні своїх юрисдикцій); Шостою поправкою до Конституції США («Confrontation Clause» – конституційним правом обвинуваченого на очну ставку зі свідками сторони обвинувачення); прецедентним правом; деякими спеціальними федеральними законами та законами штатів (наприклад, щодо дітей-свідків, домашнього насильства тощо). Норми щодо показань із чужих слів постійно вдосконалюються, усуваючи прогалини і суперечності у судовій практиці, враховуючи соціальні та технологічні зміни, що відбуваються у суспільстві.

При цьому правила доказування щодо показань з чужих слів є однією із найбільш спірних проблем доказового права США. Дослідники давно висловлюють критику на адресу цих правил та думку про необхідність їх термінового реформування [35]. Наприклад, Дж. Блументаль характеризує правила показань з чужих слів як ««незрозумілий хаос», у якому складно зорієнтуватись, насичений, принаймні частково, логічними винятками, важкий для осмислення та ще важчий для пояснення» [7, с. 93–94]. К. Мюллер зазначає, що «немає сумнівів у тому, що для тих, хто вивчає або викладає доказове право, доктрина показань з чужих слів є складною для застосування та виконання» [28, с. 376].

Метою статті є аналіз історичного становлення, правового регулювання та актуальних викликів у застосуванні доктрини показань із чужих слів у кримінальному процесі США. Особлива увага приділяється виявленню проблем, з якими стикаються науковці та правозастосовна практика, що відображає складність і багатогранність цього правового інституту.

Стан опрацювання проблематики. Вивченню доказового права та вимогам використання показань із чужих слів у кримінальному процесі США присвячені роботи Дж. Теєра [37], Дж. Вігмора [47], М. Моргана [26] та сучасні наукові дослідження Р. Фрідмана [15, 16], Дж. Фішера [14], Е. Імвінкельріда [20, 21], Л. Ніхофф [30], А. Беста [6] та ін. Новелізація кримінального процесуального законодавства України зумовила зростання інтересу вітчизняних науковців до розглядуваного інституту. Серед дослідників, що зверталися до цього питання, варто відзначити А. Панову [3], В. Вапнярчука, І. Беспалько [1], А. Молдавана [2] та інших. Втім, відповідні наукові праці поки що нечисленні і здебільшого мають фрагментарний характер висвітлення проблематики.

Виклад основного матеріалу. Для глибшого розуміння сучасного стану розвитку доктрини показань із чужих слів, актуальних викликів та тенденцій еволюції доказового права необхідно дослідити історичні передумови її формування, причини запровадження, а також трансформації

під впливом судової практики та законодавчих змін. У розвитку доктрини показань із чужих слів у доказовому праві США можна виділити декілька історичних етапів.

На ранній стадії розвитку англо-американського права показання з чужих слів широко використовувались у судових процесах. Вони часто приймалися суддями до розгляду, що обумовлювалось 2 факторами: у колоніальній Америці суди не мали суворих правил доказування, а відтак присяжні та судді більше поклалися на загальну правдоподібність свідчень, ніж на їхню юридичну допустимість. Суддя Дж. Кромптон яскраво описав ранній етап розвитку англо-американського права, зазначивши, що «на початкових етапах становлення доказового права в США, яким би чином ви його (доказ) не отримали, навіть якщо ви його вкрали, доказ буде визнаний допустимим» [цит. за 11, с. 229].

Однією з найвідоміших та найважливіших судових справ періоду становлення правила про можливість застосування показань з чужих слів є справа *Sir Walter Raleigh's Trial*, яка розглядалась у 1603 році англійським судом. Дослідники й досі вважають, що саме ця справа мала важливе значення для розвитку доктрини показань із чужих слів. Обставини справи полягали в тому, що сер Волтер Релі був звинувачений у змові проти короля Джеймса I. Основним доказом у цій справі був лист, його імовірного спільника, лорда Кобхема, який останній нібито написав під час ув'язнення. Суд відмовився викликати лорда Кобхема для його допиту в судовому засіданні. В результаті чого, сера Релі було засуджено на підставі показань із чужих слів, що містились у загаданному листі [36].

На думку відомого американського науковця та дослідника доказового права В. Твінінга, інститут показань із чужих слів закріпився в англо-американській системі права не раніше 1600 року та був важливим аспектом раннього етапу розвитку доказового права [38, с. 37]. Дж. Вігмор датував виникнення правила про показання з чужих слів трохи пізніше, періодом між 1675 і 1690 роками [цит. за 12, с. 262].

Критичне ставлення до цього інституту призвели до того, що у XVIII-XIX століттях суди почали створювати процесуальні правила та обмеження щодо використання показань із чужих слів. Важливу роль у цьому процесі відіграло прийняття у 1791 році Шостої поправки до Конституції США, яка закріпила право обвинуваченого на перехресний допит свідків, які дають показання проти нього («confrontation clause»). Саме шоста поправка стала нормативною заборонаю використання показань з чужих слів, що підтверджується великою кількістю судових рішень того періоду. Одним з таких є рішення у справі *Mima Queen v. Herburn* (1813). Це рішення підкреслило важливість обмеження використання показань з чужих слів у судових процесах [25]. У справі *Mattox v. United States* (1895) Верховний Суд США підтвердив, що право на перехресний допит у кримінальному процесі є фундаментальним, а відтак права особи, яка не змогла його реалізувати є порушеними, тому слід обмежити використання показань з чужих слів [23]. Крім того, показання з чужих слів часто критикували через те, що особа-першоджерело, на чиїх словах ґрунтуються такі показання, сама не давала присяги в суді. Справа *Motes v. United States* підтвердила загальне правило, згідно якого показання із чужих слів є недопустимими, якщо підсудний не мав реальної можливості допитати свідка особисто [27].

Після повної заборони судова практика Верховного Суду США стала поступово формувати винятки із загальної заборони щодо використання показань із чужих слів. Так, Верховний Суд США почав визначати винятки для показань з чужих слів, які згодом були зафіксовані на законодавчому рівні. Одним із важливих винятків із загального правила недопустимості показань із чужих слів є можливість використання відомостей, які були надані особою, що пізніше померла. Це стосується ситуацій, коли особа-першоджерело, яка уже не може бути допитана через свою смерть, раніше надала певну інформацію, яка є суттєвою для розслідування або судового розгляду справи [22, 23]. Іншим важливим винятком із загального правила про використання показання з чужих слів стало застосування «заяви про намір». При цьому, заяви про намір слід розглядати, як висловлене твердження особи про її плани, мету чи наміри, яке вона робить щодо своїх майбутніх дій. Це може бути словесне або письмове повідомлення, в якому особа заявляє, що має намір здійснити певні дії або прийняти рішення в майбутньому [29].

У XIX столітті з'явилися і перші законодавчі спроби штатів унормувати правила щодо допустимості показань із чужих слів. Так у штаті Массачусетс в 1898 році був прийнятий «Закон про показання з чужих слів» («Hearsay Statute»), який, враховуючи судову практику, дозволяв використовувати в суді слова померлої людини, якщо суддя вважав, що вони були сказані щиро, до початку розгляду справи і на основі особистих знань.

Важливі зміни щодо допустимості показань із чужих слів відбулися в XX столітті. У 1942 році Американський інститут права, консультантом якого був Дж. Вігмор, оприлюднив «Модельний кодекс доказів» («The Model Code»), що складався зі 112 правил і унормовував питання допустимості

показань із чужих слів. Загальний підхід авторів кодексу характеризувався радикальним характером, а вчені зазначали, що цей документ відходить від норм загального права. Так, цей Кодекс пропонував визнавати показання із чужих слів допустимими у випадках, коли особа мала безпосередні знання про заявлені факти, та коли не мала можливості дати показання. Хоча цей кодекс не був прийнятий жодною юрисдикцією, він мав значний вплив на судову практику та розвиток Федеральних правил доказування. У справі *Chambers v. Mississippi* (1973) суд визнав, що суворі заборона застосування показань із чужих слів може порушувати право обвинуваченого на захист, якщо такі показання є критично важливими та мають ознаки достовірності [8].

У 1975 році були прийняті «Федеральні правила доказування» («Federal Rules of Evidence»), які систематизували різні аспекти використання показань із чужих слів у судових процесах Сполучених Штатів Америки. Норма, яка міститься у Правилі 802, передбачає загальне правило: показання з чужих слів є недопустимими як докази. Проте воно не є абсолютним, а законодавець передбачив низку винятків, що дозволяють їх використання у певних правових ситуаціях.

Після прийняття Федеральних правил судова практика продовжувала напрацьовувати правила допустимості показань із чужих слів. Так, у справі *Ohio v. Roberts* (1980), суд встановив, що показання із чужих слів можуть бути прийнятними, якщо вони мають «гарантії достовірності». У цій справі Верховний Суд США запровадив двоетапну процедуру перевірки можливості використання показань із чужих слів, для недопущення порушення права на перехресний допит. Суть цієї двоетапної процедури перевірки полягала в тому, що «прокурор повинен або викликати особу для допиту, або довести неможливість виклику первинного джерела (наприклад, очевидця події). По-друге, якщо особа-першоджерело не може бути викликана, можуть бути заслухані показання з чужих слів, але лише тоді, якщо ці показання надані за обставин, які містять достатні «ознаки достовірності» [31]. Проте, можна відмітити відсутність єдності судової практики щодо застосування згаданої двоетапної перевірки, оскільки Верховний Суд Сполучених Штатів Америки часто відступав від позиції, сформованої у справі *Ohio v. Roberts* стосовно обов'язковості доведення неможливості виклику особи-першоджерела [45].

Знаковою для розвитку допустимості показань з чужих слів стала справа *Crawford v. Washington* (2004) [10]. Верховний Суд США кардинально змінив підхід до застосування Шостої поправки Конституції США, яка гарантує обвинуваченому право на перехресний допит свідків. Суд постановив, що «докази, які ґрунтуються на показаннях свідків» («testimonial evidence»), не можуть бути використані в суді, якщо обвинувачений не мав можливості допитати свідка під час або до судового процесу. Згідно з правом на перехресний допит, докази, що ґрунтуються на «чужих» показаннях, є допустимими лише за певних умов: 1) якщо свідок особисто присутній у суді та може бути підданий перехресному допиту, або 2) якщо він відсутній, але підсудний раніше мав можливість його допитати. Верховний Суд не надав вичерпного визначення терміну «докази, які ґрунтуються на показаннях свідків». Таким чином суд закріпив жорсткіші правила щодо допустимості показань з чужих слів у кримінальному судочинстві.

Таке положення зараз знайшло своє відображення також у вітчизняному законодавстві та міститься у п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК України, яка передбачає, що порушення права на перехресний допит суд зобов'язаний визнати істотним порушенням прав і основоположних свобод людини, що тягне за собою недопустимість отриманих відомостей як доказів.

Розглянемо основні положення Статті 8 «Федеральних правил доказування» в останній редакції 2024 року. Стаття містить положення чинні на 1 грудня 2024 року та зазначає поправки, ухвалені 2 квітня 2024 року Верховним Судом Сполучених Штатів. Стаття включає визначення поняття «показання з чужих слів»; загальні принципи заборони прийняття показань з чужих слів; винятки з правила щодо показань із чужих слів, незалежно від того, чи доступна особа-першоджерело для допиту; винятки для показань з чужих слів при недоступності особи-першоджерела для допиту; тощо.

У прямому перекладі, Правило 801 закріплює три основні ознаки, за якими визначаються «показання з чужих слів»: 1) заява (statement), що означає усне або письмове твердження особи-першоджерела (declarant), а також невербальну поведінку, якщо особа мала на меті передати таке твердження; 2) заява має бути зроблена особою-першоджерелом поза судовим засіданням; 3) заява пропонується в суді для доведення істинності тверджень, що в ній містяться [13].

Адаптація положень Правила 801 до реалій вітчизняної правової системи, з урахуванням особливостей правозастосування, дозволяє подати його зміст у наступній, більш зрозумілій для українського читача редакції. Так, згідно Правила 801, для визнання відомостей показаннями з чужих слів необхідно дотримання наступних ознак: 1) наявність відомостей, які мають значення для процесу доказування. При цьому ці відомості можуть мати широке значення і різноманітні форми – усні заяви, письмові відомості, публічні записи та невербальну поведінку; 2) відомості мають

бути зроблені особою-першоджерелом поза судовим засіданням; 3) відомості надаються в суді для підтвердження інформації, яку повідомила особа, що не може бути допитана в суді, за для чого і мають бути використані показання з чужих слів.

Хочеться звернути увагу на першу наведену вище ознаку, яка істотно відрізняє аналогічний інститут від вітчизняного. В кримінальному процесі США відомості, які містять показання з чужих слів (*statement*) мають широке значення і різноманітні форми – усні твердження, письмові (записаний спогад про подію; публічні записи, які містять інформацію щодо діяльності державного органу; публічні записи про народження, смерть або шлюб, що були повідомлені в державну установу; записи релігійних організацій; тощо) та *невербальну поведінку* (жести, кивки головою, тощо). Саме тому існує необхідність уточнення, що може бути визнано заявою в кожному конкретному випадку, особливо у світі цифрових технологій та сучасних форм комунікації.

Важливою частиною Статті 8 є правила 803, 804, 807, що визначають ряд винятків, коли показання з чужих слів можуть бути визнані допустимими як докази. Правило 803 містить 23 винятки, які застосовуються незалежно від того, чи є особа-першоджерело доступною для надання показань: 1) «безпосереднє враження від події» («*present sense impression*»); 2) «схвильоване висловлювання» («*excited utterance*»); 3) «заява про психічний, емоційний або фізичний стан в момент події» («*then-existing mental, emotional, or physical condition*»); 4) «заява, зроблена для медичної діагностики або лікування» («*statement made for medical diagnosis or treatment*»); 5) «записані спогади» («*recorded recollection*»); 6) «записи про регулярно здійснювану діяльність» («*records of a regularly conducted activity*»); 7) «відсутність запису про регулярно здійснювану діяльність» («*absence of a record of a regularly conducted activity*»); 8) «документація публічного характеру» («*public records*»); 9) «записи актів громадянського стану» («*public records of vital statistics*»); 10) «відсутність документації публічного характеру» («*absence of a public record*»); 11) «записи релігійних організацій щодо особистої або сімейної історії» («*records of religious organizations concerning personal or family history*»); 12) «свідчення про шлюб, хрещення та подібні обряди» («*certificates of marriage, baptism, and similar ceremonies*»); 13) «сімейні записи» («*family records*»); 14) «записи документів, що впливають на право власності» («*records of documents that affect an interest in property*»); 15) «заяви в документах, що впливають на право власності» («*statements in documents that affect an interest in property*»); 16) «показання в давніх документах» (підготовлених до 1 січня 1998 року) («*statements in ancient documents*»); 17) «звіти ринку та подібні комерційні публікації» («*market reports and similar commercial publications*»); 18) «заява в наукових працях, періодичних виданнях або брошурах (щодо експертних висновків)» («*statements in learned treatises, periodicals, or pamphlets*»); 19) «репутація стосовно особистої або сімейної історії» («*reputation concerning personal or family history*»); 20) «репутація (громадська думка) стосовно кордонів або загальної історії» («*reputation concerning boundaries or general history*»); 21) «репутація стосовно характеру особи» («*reputation concerning character*»); 22) «судове рішення (вирок) щодо попереднього засудження особи» («*judgment of a previous conviction*»); 23) «судові рішення, що стосуються особистої, сімейної чи загальної історії, або кордонів» («*judgments involving personal, family, or general history, or a boundary*») [13].

Вважаємо за доцільне детальніше зосередитися на тих винятках, які мають особливе значення для сучасної юридичної теорії та практики. Так правило 803 (1) та 803 (2) зазначає, що «*відомості висловлені в стані безпосереднього враження від події*» («*present sense impression*») та «*відомості висловлені в стані схвильованого висловлювання*» («*excited utterance*») можуть визнаватися допустимими як докази. При цьому під «*відомостями, висловленими в стані безпосереднього враження від події*» слід розуміти відомості, які описують або пояснюють подію чи стан, зроблену в той момент, коли особа-першоджерело її сприймала, або одразу після цього. В свою чергу «*відомості отримані в стані схвильованого висловлювання*» – це відомості, що стосуються раптової події або незвичайної ситуації, зроблені в той момент, коли особа-першоджерело перебувала під впливом емоційного стресу, викликаного цією подією. Ці винятки дозволяють суду розглядати висловлювання, зроблені негайно після сприйняття події, оскільки такі заяви вважаються більш достовірними: людина ще не встигла щось вигадати або змінити свої слова. Так, наприклад, у справі *United States v. Narciso* (1977) суд розглядав допустимість показань, які стосувались правила 803 (1) та правила 803 (2). Суть цієї справи полягала в тому, що медсестер обвинувачували у спробах отруєння пацієнтів лікарні та введенні їм паралітичного засобу. Ключовим питанням справи стала проблема, чи можна використовувати висловлювання постраждалих, зроблені під час події або одразу після неї. Так, один із пацієнтів одразу після ін'єкції сказав: «Щось не так, я не можу дихати». Свідки (інші пацієнти та медперсонал) посилались на це висловлювання у своїх показаннях. Незважаючи на те, що пацієнт помер та не був допитаний в суді, суд визнав такі висловлювання допустимими як докази, оскільки вони були зроблені негайно після події та відповідали правилу 803 (1) [42].

Показовою в цьому сенсі є також справа *United States v. Arnold*, яка стала важливим прецедентом, що демонструє застосування «*відомостей отриманих в стані схвильованого висловлювання*» як допустимих доказів у правозастосовній практиці США. В цій справі суд визнав допустимим запис дзвінка жертви озброєного нападу на лінію 911 та показання офіцерів поліції про її заяви на місці події. Ця справа підкреслює, що заяви, зроблені під впливом сильного емоційного стресу, можуть бути допустимими як виняток із загального правила про недопустимість показань із чужих слів [39].

У справі *Michigan v. Bryant* (2011) Верховний Суд підтвердив, що якщо заява зроблена в умовах надзвичайної ситуації, вона може бути допустимою. Суть справи полягала в тому, що у 2001 році поліція знайшла потерпілого, який був поранений на парковці. Потерпілий сказав поліцейським, що його застрелив Річард Брайант. Потерпілий помер до судового розгляду і його слова, сказані поліцейському, який згодом дав показання, стали основним доказом обвинувачення. Захист стверджував, що такі відомості є показаннями з чужих слів і не можуть бути визнані допустимими через відсутність можливості перехресного допиту потерпілого. Проте, Верховний Суд постановив, що показання з чужих слів в такому випадку (зі слів померлого, який зробив заяву відразу після вчинення злочину) є допустимими, оскільки вони були зроблені в контексті «первинної мети» усунення загрози та затримання нападника, тому можуть бути використані в суді навіть без перехресного допиту [24].

Наведені вище винятки, засновані на правилі 803 (1) та правилі 803 (2), часто піддаються критиці, як з боку суддів, так і з боку науковців. Зокрема, суддя Познер закликає до повного скасування цих винятків, аргументуючи це, зокрема, їх нелогічністю. Схожої позиції дотримується і професор Сев'єр, який у своїх пропозиціях щодо реформування доктрини показань із чужих слів, заснованої на моделі «процесуальної справедливості», закликає до скасування цих «сумнівних винятків» із правила 803 [33, с.931].

Правило 803 (4) визнає допустимими «*заяви, зроблені для медичної діагностики або лікування*». Для визнання такої заяви допустимою необхідно дотримання двох умов: 1) вона має бути зроблена з метою – і є достатньо суттєвою для – медичного діагностування або лікування; 2) заява описує медичну історію; минулі або наявні симптоми чи відчуття, їх початок або їх загальну причину [13]. Наприклад, у справі *United States v. Iron Shell* (1980) показання з чужих слів були використані завдяки показанням лікаря, який передав в суд розповідь дитини-потерпілої, зробленої під час медичного огляду, що остання стала жертвою сексуального насильства. Суд постановив, що такі заяви є допустимими згідно з Правилем 803 (4), оскільки вони були зроблені з метою медичної діагностики або лікування [41].

Як ми зазначали раніше, як показання з чужих слів можуть розглядатися і невербальні відомості. Правило 803 (5) відносить до показань із чужих слів також і «*записані спогади*» («*recorded recollection*»). Для визнання їх допустимими вони мають відповідати трьом умовам: 1) стосуватись питання, про яке свідок раніше знав, але тепер не може згадати достатньо добре, щоб дати повне та точне свідчення; 2) інформація вербалізована чи записана, коли ще була свіжою в пам'яті свідка; 3) точно виражена свідком. Це правило стосується ситуації, коли свідок не може точно згадати певні деталі або обставини, але раніше записав їх у документі. Суд допускає такі записи як виняток із правила заборони показань з чужих слів, оскільки вони створені тоді, коли пам'ять свідка була ще ясною та достовірною. Цей виняток дозволяє суду отримати та дослідити інформацію, навіть якщо сам свідок не може її повністю відтворити [13].

Федеральні правила доказування містять й інші виключення із загального правила заборони використання показань із чужих слів. У Правилі 804 йдеться про випадки, коли особа-першоджерело не може дати показання безпосередньо в залі судового засідання. Ці випадки пов'язані з тим, що ця особа: 1) користується привілеєм (наприклад привілеєм від самообвинувачення, тобто правом не свідчити проти себе); 2) відмовляється давати показання, незважаючи на судовий наказ; 3) стверджує, що не пам'ятає суттєвих фактів справи; 4) фізично або психічно неспроможна давати показання; 5) відсутня на судовому процесі, і сторона, яка викликає його як свідка, доклала всіх розумних зусиль, щоб забезпечити його присутність [13].

У ситуації, коли особа-першоджерело не може дати показання безпосередньо в залі судового засідання, допускається 5 випадків можливості використання показань з чужих слів: 1) «існують попередні показання» (Former Testimony); 2) «заява зроблена в умовах віри про наближення смерті» (Statement Under the Belief of Imminent Death); 3) «заява зроблена проти власних інтересів» (Statement Against Interest); 4) заява стосується особистої або сімейної історії (Statement of Personal or Family History); 5) «заява, подана проти сторони, яка неправомірно спричинила відсутність особи-першоджерела» (Statement Offered Against a Party That Wrongfully Caused the Declarant's Unavailability) [13].

Виняток щодо «заяви, зробленої в умовах віри про наближення смерті», заснований на теорії, що люди, які вважають, що скоро помруть, мають сильну мотивацію говорити правду. У справі *Shepard v. United States* (1933) Верховний Суд закріпив обов'язкову умову визнання таких доказів допустимим, а саме: 1) особа, яка зробила заяву має бути впевнена в неминучості своєї смерті; 2) стан неминучості має бути реальним та підтверджуватись відповідними доказами, щоб унеможливити припущення [34].

Правило 804 (6) закріплює, що якщо хтось навмисно усуває свідка, щоб той не міг дати показання, попередні заяви такого свідка можуть бути використані в суді та визнані допустимим як докази. Такий підхід американського законодавця спрямований на запобігання зловживанню правом мовчання через залякування чи насильство. Показовою у цьому сенсі є справа *Giles v. California* (2008), у якій суд встановив, що правило 804 (6) можна застосовувати виключно тоді, коли сторона спричинила «недоступність особи-першоджерела» з конкретним наміром змусити жертву мовчати та унеможливити давання нею показань. Обставини справи полягали в тому, що Двейн Джайлз застрелив свою колишню дівчину та стверджував, що діяв з метою самооборони. Прокуратура хотіла використати попередні заяви потерпілої про насильство з боку Двейна, посилаючись на розглядуваний виняток, заявляючи, що Двейн навмисно вбив дівчину, щоб вона не могла дати показання. Однак Верховний Суд США скасував рішення судів перших інстанцій, визнавши недопустимими як докази показання потерпілої, які були дані раніше. Суд зазначив, що прокуратура не довела, що мотив вбивства був спрямований саме на перешкодження жертві дати показання [17].

Правило 807 Федеральних правил доказування США запроваджує так званий «залишковий виняток» («*residual exception*»), який дозволяє визнавати показання з чужих слів допустимими, навіть якщо вони не підпадають під жоден із спеціальних винятків, передбачених правилами 803 або 804. Це правило забезпечує гнучкість у судовому процесі, зберігаючи водночас вимоги щодо достовірності та надійності доказів. Для прийняття показань із чужих слів, як доказу, згідно цього правила, необхідно дотримання двох ключових умов. По-перше, наявність гарантій надійності (заява повинна бути підтверджена достатніми гарантіями надійності, враховуючи загальний контекст її проголошення та наявність інших доказів). У справі *Idaho v. Wright* (1990) суд дійшов висновку, що показання з чужих слів повинні мати «особливі гарантії надійності» для визнання їх допустимим в судовому процесі [18]. По-друге, відомості мають мати високу доказову цінність (відомості повинні мати більшу доказову вагу щодо спірного питання, ніж будь-який інший доказ, який можна було б отримати в інший спосіб).

Хоча правила показань із чужих слів детально закріплені у Федеральних правилах доказування, судова практика і сьогодні свідчить про наявність ряду питань та викликів, пов'язаних із їх застосуванням. Дж. Беллін виділяє декілька загальних труднощів щодо застосування інституту показань із чужих слів в сучасному американському праві. Перша проблема полягає у неправильному розумінні поняття «показання з чужих слів». Про це свідчить нещодавнє дослідження сотень судових справ, у яких були взаємопов'язані конституційне право обвинуваченого на очну ставку зі свідками сторони обвинувачення («*confrontation clause*») та правила щодо показань із чужих слів. Воно показало, що більшість порушень норм конституційного права стосується неналежного тлумачення доктрини показань з чужих слів, а саме визначення поняття [5]. Відсутність єдиного розуміння призводить до другої проблеми – відсутності єдності у судовій практиці. Судові рішення, які стосуються показань із чужих слів є непередбачуваними, оскільки судді по-різному вирішують питання допустимості таких показань. Третя проблема стосується того, що багато кримінальних справ у США вирішується на досудовому етапі, наприклад, через угоду про визнання винуватості, коли немає формального аналізу показань із чужих слів, що може призводити до необґрунтованих рішень, оскільки сторони не мають чіткого уявлення про силу чи слабкість доказової бази, про те, які докази могли б бути недопустимими в суді як показання з чужих слів [4].

Висновки. Інститут показань із чужих слів у кримінальному процесі США розвивався протягом століть та пройшов суттєву еволюцію. Закріплення чітких критеріїв допустимості показань із чужих слів та визначення винятків із загального правила у Федеральних правилах доказування стала важливим етапом у розвитку, систематизації та уніфікації цього правового інституту. Запровадження таких положень сприяє підвищенню передбачуваності судової практики, забезпеченню єдності правозастосування та мінімізації ризиків використання недостовірної або викривленої інформації в кримінальному процесі США. Зазначені зміни також дозволили встановити баланс між фундаментальними правами учасників процесу, зокрема правом обвинуваченого на справедливий судовий розгляд та можливістю надавати докази, що мають значення для встановлення обставин справи. Однак застосування правил показання з чужих слів має також певні труднощі, пов'язані з визначенням поняття, відсутності єдності судової практики, вирішенням багатьох кримінальних справ на досудовому етапі, що може призводити до необґрунтованих рішень через недостатню оцінку

доказів. Також сучасне доказове право вимушене поступово розширювати підходи до оцінки та використання нових цифрових видів доказів, розробляючи нові стандарти автентичності, належності та допустимості цифрової інформації, враховуючи її технічні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вапнярчук В.В., Беспалько І.Л. Щодо окремих особливостей оцінки доказування в різних правових системах та в практиці Європейського Суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. Право. 2022. Вип. 73. Ч. 2. С. 115–122. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/11/21-1.pdf> (дата звернення: 30.03.2025).
2. Молдован А. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
3. Панова А. В., Скідан Н. В. Окремі питання використання показань із чужих слів у кримінальному процесі України. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2018. С. 199–203.
4. Bellin J. Murder on the Hearsay Trail. *Texas A&M Law Review*. 2024. Vol. 12. P. 78–127.
5. Bellin J., Bibb D. The Modest Impact of the Modern Confrontation Clause. *Tennessee Law Review*. 2021. Vol. 89. P. 68–130.
6. Best A. *Evidence*. Tenth edition. New York: Wolters Kluwer, 2017. 317 p.
7. Blumenthal J. Shedding Some Light on Calls for Hearsay Reform: Civil Law Hearsay Rules in Historical and Modern Perspective. *Pace International Law Review*. 2001. Vol. 13. P. 93–116.
8. Chambers v. Mississippi, 410 U.S. 284 (1973).
9. Cooper M. Metadata as blessing and burden. The document speaks for itself (but does it say too much?). 2012. URL: <https://plaintiffmagazine.com/recent-issues/item/metadata-as-blessing-and-burden> (access date: 30.03.2025).
10. Crawford v. Washington, 541 U.S. 36 (2004).
11. Doak J., McGourlay C. *Evidence in Context*. Fourth edition, 2015. 476 p.
12. Evans L. Article Eight of the Federal Rules of Evidence: The Hearsay Rule. *Valparaiso University Law Review*. 1974. Vol. 8, №. 2. P. 261–301.
13. Federal Rules of Evidence (2024). URL: <https://www.uscourts.gov/sites/default/files/2025-02/federal-rules-of-evidence-dec-1-2024.pdf>.
14. Fisher G. *Evidence*. Third edition. Foundation Press, 2017. 536 p.
15. Friedman R. Improving the Procedure for Resolving Hearsay Issues. *Cardozo Law Review*. 1991. Vol. 13, № 2. P. 883–927.
16. Friedman R. A Proposal to Replace the Hearsay Rules. *University of Michigan Journal of Law Reform*. 2024. Vol. 57, №. 4. P. 909–927.
17. Giles v. California, 554 U.S. 353 (2008).
18. Idaho v. Wright, 497 U.S. 805 (1990).
19. In re Vee Vinhnee (B.A.P. 9th Cir. 2005) 336 B.R. 437.
20. Imwinkelried E. Authentication. Computer Records. *Evidentiary Foundations*. Sixth Edition. LexisNexis, 2005. P. 58–59.
21. Imwinkelried E. J. The Case for the Present Sense Impression Hearsay Exception: The Relevance of the Original Version of Federal Rule of Evidence 803 to Judge Posner's Criticism of the Exception. *Brandeis University Law Journal*, UC Davis Legal Studies Research Paper No. 468, 4 December 2015. URL: <https://ssrn.com/abstract=2699373>.
22. Kirby v. United States, 174 U.S. 47 (1899).
23. Mattox v. United States, 156 U.S. 237 (1895).
24. Michigan v. Bryant, 562 U.S. 344 (2011).
25. Mima Queen v. Hepburn, 11 U.S. 290 (1813).
26. Morgan M. The Jury and the Exclusionary Rules of Evidence. *University of Chicago Law Review*. 1937. Vol. 4. №. 2. Article 7. P. 247–258.
27. Motes v. United States, 178 U.S. 458 (1900).
28. Mueller Ch. Post-Modern Hearsay Reform: The Importance of Complexity. *Minnesota Law Review*. 1992. Vol. 76. P. 367–423.
29. Mutual Life Insurance Co. of New York v. Hillmon, 145 U.S. 285 (1892).
30. Niehoff L. *Evidence Law*. Foundation Press, 2016. 226 p.
31. Ohio v. Roberts, 448 U.S. 56 (1980).
32. People v. Oyerinde, 2011 WL 5964613.
33. Richter L. L. Goldilocks and the Rule 803 Hearsay Exceptions. *William & Mary Law Review*. 2018. Vol. 59, № 3. P. 897–956.

34. Shepard v. United States, 290 U.S. 96 (1933).
35. Sklansky D. Hearsay's Last Hurrah, 2009 SUP. CT. REV. 1, 1 (2009).
36. Stephen, H. L. The Trial of Sir Walter Raleigh: A Lecture Delivered in Connection with the Raleigh Tercentenary Commemoration / Harry L. Stephen. URL: https://ia600607.us.archive.org/view_archive.php?archive=/8/items/crossref-pre-1923-scholarly-works/10.2307%252F3605235.zip&file=10.2307%252F3678257.pdf (access date: 30.03.2025).
37. Thayer J. A *Preliminary Treatise on Evidence at the Common Law*. Part 1. Little, Brown, 1898. 636 p.
38. Twining W. *Rethinking Evidence: Exploratory Essays*. New York: Cambridge University Press, 1990. 407 p.
39. United States v. Arnold, 486 F.3d 177 (6th Cir. 2007).
40. United States v. Brinson, No. 16-5013 (10th Cir. 2016).
41. United States v. Iron Shell, 633 F.2d 77, 55 A.L.R. Fed. 664 (8th Cir. S.D. Sept. 24, 1980).
42. United States v. Narciso, 446 F. Supp. 252 (E.D. Mich. 1977).
43. United States v. Washington, 498 F.3d 225 (2007).
44. United States of America, Plaintiff-appellee, v. Joseph Arnold, Defendant-appellant, 486 F.3d 177 (6th Cir. 2007).
45. White v. Illinois, 502 U.S. 346 (1992).
46. Wigmore J. A. The History of the Hearsay Rule. *Harvard Law Review*. 1904. Vol. 17, № 7. P. 437-458.
47. Wigmore J. A *Treatise on the Anglo-American System of Evidence in Trials at Common Law* (in 10 volumes). Little, Brown, 1940.